

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 5, Issue 1, April 2017, p. 673-689

Received	Reviewed	Published	Doi Number
14.03.2017	27.03.2017	24.04.2017	10.18298/ijlet.1717

**THE REFLECTIONS OF THE IDEA MOVEMENTS OF THE SECOND
CONSTITUTIONAL PERIOD IN ASHÂB-I KEHFİMİZ**

Ürün ŞEN-SÖNMEZ ¹

ABSTRACT

The Constitutional Era in Turkish history is a period when the radical changes from social life to political life and from art world to world of thought and when a transformation made a new and final move. The basic ideology of this period is Nationalism or, in the strict sense, Turkism. In the following years, this movement which would shape the establishment of the Republic of Turkey was defended with a feeling of being late by intellectuals of that period. As a result of this, westernization still existed a general umbrella but it was declared that especially the idea of Ottomanism was fallen down and that thought of İttihâd-i İslam could not be a cure for the fall of the state the dominant movement of that period is the nationalism / Turkism. Ömer Seyfettin is amongst the most important nationalist / Turkist intellectuals of the period. Besides his contribution to the shaping of the theoretical plane of the movements by his writings, Ömer Seyfettin had also a great influence on the settlement of Turkism in the language and thus birth of a new art movement. In this study, the aim is to research and interpret the traces of idea movements of the Constitutional monarchy in the text called Ashâb-ı Kehfimiz which was recognized as a novel by Ömer Seyfettin but it shows properties of a long story. Ömer Seyfettin was chosen because he was a remarkable name among the ideologues and artisans of the period. Previously a story not examined in detail, Ashâb-ı Kehfimiz was written in order to especially defend Turkism to announce the fall of Ottomanism and that the thought of İttihâd-i İslam is just a dream. In this regard, with the analysis of this text, it is hoped to contribute to the interpretation of both Ömer Seyfettin and his dominant ideology; and to the examination of the connections between literature, politics and social life.

Key Words: Ömer Seyfettin, Ashâb-ı Kehfimiz, Constitutional Monarchy, Turkism, Ottomanism.

**ASHÂB-I KEHFİMİZ ADLI HİKÂYEDE II. MEŞRUTİYET DEVRİ FİKİR
HAREKETLERİNİN YANSIMALARI**

ÖZET

Meşrutiyet yılları, Türk tarihinde sosyal hayattan siyasi hayata, sanat dünyasından düşünce dünyasına köklü değişikliklerin gerçekleştiği ve uzunca bir zamandır yaşanmakta olan dönüşümün yeni ve son bir hamle yaptığı dönemi kapsar. Bu dönemin temel ideolojisini milliyetçilik ya da daha dar anlamda söylemek gerekirse Türkçülük oluşturur. İlerleyen yıllarda Türkiye Cumhuriyeti devletinin de kuruluşunu şekillendirecek olan bu akım, devrin aydınlarınca adeta bir geç kalmışlık duygusu ile savunulur. Bunun neticesinde Batılılaşma genel bir şemsiye olarak varlığını sürdürür ancak özellikle Osmanlılık fikrinin iflas ettiği, İttihâd-ı İslam düşüncesinin ise devletin çöküşüne çare olamayacağı beyan edilir. Dönemin başat hareketi milliyetçilik/Türkçülüktür. Devrin en önemli milliyetçi/Türkçü aydınlarının arasında Ömer Seyfettin de yer alır. Kaleme aldığı yazılarla hareketin teorik düzlemde şekillenmesine sunduğu katkının yanı sıra dilde Türkçülüğün yerleşmesinde ve dolayısıyla yeni bir sanat hareketi doğmasında da Ömer Seyfettin'in etkisi büyüktür. Bu çalışmada amaç Ömer Seyfettin'in roman diye andığı ancak daha ziyade uzun hikâye özellikleri gösteren Ashâb-ı Kehfimiz adlı metinde Meşrutiyet devri fikir hareketlerinin izlerini aramak ve yorumlamaktır. Ömer Seyfettin, devrin hem ideologları hem de sanatçıları arasında sıvırlan bir isim olması sebebiyle seçilmiştir. Daha önce detaylı şekilde incelenmemiş bir hikâye olan Ashâb-ı Kehfimiz ise sunduğu malzeme bakımından yazarın Türkçülüğü savunmak, Osmanlılığın iflasını ve İttihâd-ı İslam fikrinin bir hayalden ibaret olduğunu duyurmak için özellikle kaleme alındığı için seçilmiştir. Bu bakımdan, metnin tahlili yoluyla hem Ömer Seyfettin'in hem de onun temsil ettiği hâkim hareketin yorumlanmasına; edebiyat, siyaset ve sosyal hayat arasındaki bağların incelenmesine katkı sağlanması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Ashâb-ı Kehfimiz, Meşrutiyet, Türkçülük, Osmanlılık.

¹ Yrd. Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi, urun_sen@hotmail.com

1. Giriş

Meşrutiyet devrinde Türk düşünce ve sanat hayatında ciddi bir hareketlilik ve çeşitlilik yaşanır. Dönemin siyasi gelişmeleri ve memleketin geleceğine dair kötümser tablonun gittikçe gerçeğe en yakın ihtimal olarak belirginlik kazanması, Tanzimat yıllarından beri çöküşü engellemek amacıyla üretilen çözüm yollarının da işlerliklerinin sınanmasına sebep olur. Bu dönemde Batılılaşmanın genel bir şemsiye olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Ancak bu devrin siyasetten sanata hemen her alanda hâkimiyet kuran düşüncesinin Türkçülük olduğu ortadadır. Devrin Türkçülüğü savunan aydınları, modernleşme döneminin diğer belirgin fikir hareketleri olan Osmanlıcılık ve İslamcılığı devrini tamamlamış ve memleketin kötü gidişatına çare olamayacak hareketler olarak tanımlamışlardır. Hâkim ideoloji olarak ele alınabilecek Türkçülük düşüncesine göre, bir Osmanlı birliği tesis etmek de İttihâd-ı İslam da artık ancak hayalden ibarettir. Savunulacak tek akım Türkçülüktür ve millî bilincin oluşturulmasında zaten çok geç kalındığından bir an evvel muhalif tüm fikirler susturularak sanattan siyasete kadar her alanda millîyetçi bir kimlik inşa etme çabasına girişilmelidir.

Edebîyatta ve dilde Türkçülük akımının önemli isimlerinden biri Ömer Seyfettin'dir. "Selanik'ten fıskırıp az zamanda güçlü bir akım haline dönüşen 'Yeni Lisan' hareketinin öncülük şerefi, Genç Kalemler'de çıkan bildirisi, ortaya koyduğu görüşlerini uygulayan hikâyeleriyle Ömer Seyfettin'indir" (Alangu, 2010: 172). Yeni Lisan hareketindeki konumu ile hareketin öncüleri arasında sayılan Ömer Seyfettin, Genç Kalemler başta olmak üzere dergilerdeki teorik yazılarında Türkçülük ideolojisinin edebîyat ve dildeki çerçevesini çizerken hikâyelerinde de akımın savunmasını yapar. Ömer Seyfettin'in neredeyse tüm hikâyelerinin arka planını ve fikrî derinliğini oluşturan Türkçülük, bazı hikâyelerinde esas izlektir. Bu hikâyelerden Ashâb-ı Kehfimiz, yazarın Türkçülük akımını savunmak ve Osmanlıcılık akımının vaktini doldurduğunu ispatlamak için kaleme alınmış olması ve II. Meşrutiyet devrine tanıklık eden deyim yerindeyse belgesel niteliği haiz bir hikâye olması bakımından dikkate değerdir. "Ömer Seyfettin, Hürriyet Bayraklarında olduğu gibi Ashâb-ı Kehfimiz'de de [O]smanlılık çerçevesinde bir millîyet anlayışının saçmalığını ortaya koy[ar]" (Alangu, 2010: 241).

2. YÖNTEM

Anlatmaya bağlı edebî metinlerin tahlilinde, metin özellikle yapısal çözümlemeye uygunsa izlenecek yol ortaktır. Metnin olay örgüsü, zaman ve mekân kullanımı, şahıs kadrosu gibi materyal unsurları çözümlenir, anlatıcı ve bakış açısı belirlenir, dilinden ve üslubundan söz edilir, metinde kullanılan belirgin teknikler aydınlatılır. Bu çalışmada, metnin çözümlenmesinde bu metottan yararlanılmıştır ancak çalışmanın esas amacı metnin materyal ve teknik unsurlar bakımından çözümlenmesi değil Meşrutiyet dönemi fikir hareketleri bağlamında değerlendirilmesidir. Bu sebeple, metinde yeri geldikçe Batıcılık, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük hareketlerinin kapsamına değinilmiş ancak hem malzeme hem de bu malzemedeki hareketle ortaya çıkarılan metin esas niteliği itibarıyla bir edebîyat çalışması olduğundan bu fikir hareketlerinin detaylıca anlatılmasına gerek görülmemiştir. Ashâb-ı Kehfimiz adlı hikâyenin, yazıldığı ve temsil ettiği

dönemin şartları gereği bahsi geçen düşünce akımlarını nasıl ele aldığı, yazarın ideolojisini ne ölçüde yansıttığı, tarihî gerçekliğe kaynaklık edip etmediği araştırılmış, edebî metnin sosyal ve siyasi hayatla bağı aydınlatılmaya çalışılmış ve bu amaçla kullanımı sorgulanmıştır. Bu maksatla hikâye materyal ve teknik unsurlara bölünerek değil tematik bir bütünlük içerisinde incelenmiş; yeri geldikçe olaylar, kişiler, zaman ve mekân kullanımı, anlatıcının konumu ve kullandığı bakış açısı, özellikle kullanılan bir tekniğin olup olmadığı irdelenmiş ve bu kullanımlar metnin iletisi ve teması ile uygunluğu bakımından yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Ömer Seyfettin'in Ashâb-ı Kehfimiz adlı eseri, metnin başındaki notta yazarı tarafından roman olarak adlandırılmasına rağmen daha ziyade uzun hikâye özellikleri göstermektedir. Klasik olay hikâyesi kalıpları içerisinde oluşan eserde serim düğüm ve çözüm bölümleri oldukça belirgindir. Hikâye, bir Ermeni gencin ağzından anlatılır; onun günlüklerinden oluşur. Böylelikle, kurgusal düzlemde Ermeni anlatıcı Hayikyan'ın yaşadığı dönüşüm ile birlikte Osmanlılık akımının iflası ve bu akımı savunmaya devam edenlerin acıklı komikliği anlatılır. Milliyetçilik, kimliği ağırlıklı olarak "öteki"nin üzerinden tanımlar. Burada Ömer Seyfettin'in anlatıcı olarak bir Ermeni gencini seçmesi ve zamanla onun şahsında millî kimliğin uyanışını işlemesi "millet-i sâdıka" olarak anılan Ermenilerin dahi millî ve bağımsız bir devlet arzusuna sahip olduğunu göstermek içindir. Böylelikle hâlâ Osmanlılığı savunan Türk "aydınların" trajikomikliği de vurgulanmış olur. Henüz ayrılık fikrini dillendirmemiş olanlardan isyan edenlere kadar her etnik unsur millet olma bilincine varmıştır ve kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğu savından hareketle bağımsızlık istemektedir. Aynı mantıkla henüz istemeyenler de istemeye devam edecektir çünkü yeni zamanın ruhunu yaratan akım Fransız devrimi ile yayılan milliyetçiliktir. Milliyetçiliğin yükselişi ve ulus devlet fikrinin uluslararası düzlemde kabul görmesi tüm dünyada imparatorluk yapılarının sarsılmasına ve uzun vadede ortadan kalkmasına ya da ulus devletlere bölünmesine sebep olur. Osmanlı imparatorluğu, çağdaş imparatorluklardan fazla olarak bu sürece ekonomik, sosyal ve siyasi bir çöküşün zaten eşliğindeyken girer ve parçalanışı daha hızlı, kaybı daha büyük olur. Öte yandan Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının/çağdaşlarının bu çöküşle beraber sorunlaştırdıkları bir mesele millî kimlik algısının, aydınlardan halka kadar geniş bir kitlede henüz yerleşmemiş olmasıdır. Bu bakımdan, gerçekçi kurtuluş çarelerinin üretilmesi gerektiğini düşünen Türkçü aydınlar, milliyetçiliğin karşısında yer alan Osmanlılık fikrine itiraz ederler. Henüz toprak kayıpları başlamamışken ve talepler açıklıkla dillendirilmezken ulus temelli bir milliyetçilik anlayışının savunusunun imparatorluğun parçalanması karşısında sessiz kalmak şeklinde değerlendirilmesi anlaşılabilir bir durumdur. Ancak vakit ilerleyip milliyetçilik somut sonuçlar doğurduğunda Osmanlılık temelli bir milliyetçiliğe Türklerden başka inanan kalmadığı dolayısıyla Türklerin de bu çabadan vazgeçip ulus temelli bir milliyetçilik fikrine sahip olmasının gerekliliği ortaya çıkar. Bu sebeple devrin Türkçü aydınları bir yandan Türkçülük fikrinin teorik çerçevesini çizerken diğer yandan dilde ve edebiyatta yenileşmenin peşine düşerler. Millet tanımı dille verilen önemle koşut olarak dilde Türkçeleşme çabaları hızlanırken sosyal ve siyasal hayatın karmaşıklaştığı neredeyse her dönemde olduğu gibi bu yıllarda da edebiyat toplumcu amaçların hizmetine girer. Bu defa amaç millî benliği uyandırmak, milliyetçiliği halka

anlatmak ve aşlamak diğer yandan da varlığını hâlen sürdüren karşıt fikirlere, bu örnekte Osmanlıcılığa, karşı bir cephe inşa etmek ve “öteki” fikri çürütmektir. Bu amaçla “gerçek” hayattan yola çıkılarak kaleme alınan, “gerçek” olayları dönemin yansımaları olarak işleyen ve millî gayeye hizmet etmesi amaçlanan metinler kurgulanır. Ömer Seyfettin’in Ashâb-ı Kehfimiz hikâyesinde yaptığı da tam anlamıyla budur.

Hikâye “bir Ermeni gencin hatıraları” (Ömer Seyfettin, 2011: 299) ile başlar. Böylelikle okur ve kahraman-anlatıcı arasında samimi bir bağın kurulması olanağı yaratılırken, yukarıda sayılan sebeplerle azınlık unsurlarından bir gencin Osmanlıcılığa ve milliyetçiliğe bakışı ve düşünsel dönüşümü işlenmiş olur. Düşünsel dönüşümün anlatılmasında günlük yerinde bir tercihtir.

3.1. Devrini Tamamlayan Düşünceler – Devrini İlân Eden Düşünceler

“[A]vrupa’da 19. Yüzyılın ortalarından başlayarak, Seton-Watson’un ‘resmî milliyetçilikler’ dediği bir şey geliş[ir]. Bu milliyetçilikler popüler dilsel-milliyetçiliklerin ortaya çıkmasından önce tarihsel olarak ‘imkânsızdı[r]’; çünkü bunlar temelde popüler hayalin ürünü olan cemaatler tarafından dışlanma ya da marjinalleştirme tehdidi altındaki iktidar gruplarının – öncelikle hanedanların ve aristokrat grupların ama sadece onların değil- verdiği ‘karşılıklar’dı[r]. [H]emen her durumda resmî milliyetçilik ulusla hanedanlık mülkü arasındaki bir ayrıklığın üstünü ört[er]” (Anderson, 2014: 126-127). Osmanlı devleti, İngiltere gibi imparatorlukların aksine bu resmî milliyetçiliği inşa etmekte geç kalır. Böylelikle, milliyetçilik fikirleri yükseldiğinde artık imparatorluğa bağlı unsurların bir arada kalma olasılığı tamamen yok sayılmaktadır. Zira [...T]ürkçe konuşan uyrukları hain oldukları, Türkçe konuşmayanlar da Türkleştirildikleri için Osmanlılardan nefret e[tmektedir] (Anderson, 2014: 101). Ulus kavramının doğduğu dönemde, hiyerarşik hanedan mülklerinin meşruiyeti aşınmaktadır. Bu bakımdan, Türkçülük hareketi ve onun en ateşli savunucuları arasında yer alan Ömer Seyfettin’in Osmanlıcılığa ve İttihâd-ı İslam fikrine itirazındaki şiddeti, devrin şartları içerisinde yorumlamak gerekir. Türkçülüğün bu denli keskin bir üslupla savunulması ve Osmanlıcılığın aynı keskinlikle eleştirilmesi, milliyetçiliğin yükselmesi ve kendi devrini ilan etmesiyle açıklanabilir.

“Osmanlılık fikrine göre ırk, dil, tarih, gelenek gibi milleti meydana getiren unsurlar mühim değildir, esas olan imparatorluğun tebaalardan müteşekkil bir topluluk [olduğudur]; başlı başına bir Osmanlı milleti söz konusu değildir (...) Osmanlıcılığın asıl oluşumu 19.yy.’da Avrupa’daki milliyetçilik hareketinin Osmanlı Devletine sirayet etmemesi için bir önlem şeklinde olmuştur” (Karataş, 2014: 52). Esasen Kanun-i Esasi’nin ilanında ve Meşrutiyet’in ilanında da Osmanlılık etkisi vardır. Ancak özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından itibaren bu düşüncenin zayıflamaya başladığı görülür. Osmanlılık düşüncesine ilk ciddi itiraz Yusuf Akçura’nın Üç Tarz-ı Siyaset adlı eseri ile gelir. “Akçura bu eserinde Osmanlılık düşüncesini boş bir hayal olarak yorumlar” (Karataş, 2014: 55). Devrin siyasi ve sosyal hayatında yaşanan en temel değişim halkın artık siyasi parti ve seçme-seçilme kavramları ile tanışmış olmasıdır. Bu dönemi temsil eden parti İttihat ve Terakkî’dir. Henüz fiilî ayrılıklar başlamamışken partinin ideolojisi de Osmanlıcılığa yakındır zira henüz siyasi parçalanmanın başlamadığı bir imparatorlukta milliyetçiliği savunmak ayrılıkçı bir çaba olarak okunmaya müsaittir. Özellikle Balkanlardaki kayıplar Osmanlıcılığa

itirazların artık yüksek sesle dillendirilmesine sebep olur. Balkanlar, Osmanlı devlet hayatının, düşünce dünyasının pek çok önemli ismini ve aydınını yetiştiren coğrafyadır. Öte yandan Osmanlı devletinin imparatorluk kimliği kazanmasında ve kazandığı kimliğin niteliğinde de bu coğrafyanın etkisi büyüktür. Balkanlardaki gayrimüslim ve bazı Müslüman halkların ayaklanması ve bağımsız devletler kurmaya başlaması Türk aydınlarını deyim yerindeyse bir geç kalmışlık duygusu içerisinde Türkçülük fikrini şekillendirmeye, tanımlamaya ve yaymaya sevk eder. Bu yolun öykücülükteki en önemli ismi Ömer Seyfettin'dir. “[O]smanlı tabirindeki yeni mânâyı Tanzimatçı Türklerden başka kabul eden [olmadığını]” iddia eden Ziya Gökalp (2007), “[m]illiyet hisinin hâkim olduğu bir memleketi, ancak millîyet zevkini nefsinde duyanlar idare edebilirler” (46) der. Ziya Gökalp'in, Ömer Seyfettin'in dava ve fikir arkadaşı olduğu göz önünde bulundurulduğunda onun iki fikir akımına yaklaşımının Ömer Seyfettin'in öyküsündeki yapıya uyarlanabileceği de rahatlıkla söylenebilir. Yine Ziya Gökalp'in milleti tanımlamaya çalışırken dile getirdiği görüşlerde Osmanlılık ve İslamcılık fikirlerinin geçerliliği olmadığını açıkça dillendirdiği görülür. “Osmanlılara göre millet, Osmanlı İmparatorluğunda bulunan tüm vatandaşlardır. Oysa bir imparatorluğun bütün nüfusunu tek bir millet saymak büyük bir hatadan ibaretti[r]. Çünkü bu karışımın içinde ayrı kültürlere sahip milletler vardı[r]. İslam birliğini savunanlara göre, millet bütün Müslümanların toplamı demektir[r]. Aynı dinde bulunan insanların bütününe ümmet adı verilir. O halde Müslümanların bütünü de bir ümmettir. Yalnız dilde ve kültürde bir olan millet ise ümmetten ayrı bir şeydir” (Gökalp, 2015: 22). Gökalp'in milletin temeli olamayacağını söylediği bu iki birlik tasarısı, Ömer Seyfettin'in Ashâb-ı Kehfimiz'de kurmaca düzleme taşıyarak olmazlığını ispatladığı iki düşünce hareketidir. Türkçülük ise tek kurtuluş ümidi olarak sunulur.

Sadık Tural'ın tasnifine göre Ömer Seyfettin'in hem müteşebbisler, hem nazariyeciler, hem de icracılar gruplarında yer aldığı “[T]ürkçülük düşüncesinin idealleri içinde öncelikli olan Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak ve devamında millîyet fikri ile insanları bilinçlendirmek, bağımsız ve refah içerisinde yaşamalarını sağlamak üzere kültür birliğinden daha ötelere giderek bütün Türk dünyasının birleşmesini sağlamaktır. Sağlanan bu Türk birliği sayesinde ‘Dilde, fikirde, işte birlik’ düşüncesiyle Türkler çok daha büyük bir güç haline geleceklerdir. İşte bu fikre genel olarak Türkçülük, bir başka adla da ‘Turancılık’ denilmektedir” (Karataş, 2014: 79). Ashâb-ı Kehfimiz'de bir zamanlar Osmanlılık fikrinin savunulmuş olması değil hâlihazırda Osmanlılık fikrinin savunulmaya devam edilmesi şiddetle eleştirilir. Hilmi Ziya Ülken'in (2015) Cavit Orhan Tütengil'den aktardığı bilgiye göre Ziya Gökalp ilk devre yazılarında bir Osmanlı millîyetçisidir (441). Bu noktada, Ömer Seyfettin'in asıl eleştirisi zamanla doğru yolu bulamayanlara yani Osmanlı millîyetçiliğinden Türk millîyetçiliğine geçemeyenlerdir. Demek o ki esas önemli olan şartları okumaktır. O halde Ashâb-ı Kehfimiz'deki Osmanlıcı çevrenin trajikomik tarafı bu idrakten yoksun olmasından kaynaklanır. Ancak bu idrakten yoksun olmalarına rağmen ülkenin kaderini tayin edebileceklerine dair güvenleri hem gerçek hem de kurgusal düzlemde kendilerine duyulan öfkenin sebebi olmuştur. Ömer Seyfettin, bir Türkçülük savunucusu olarak zaman zaman Tanzimat neslini, fikirlerinin olmazlığını idrak edemeyip bir hayal peşinde koşmaları sebebiyle eleştirir ancak bunu topyekûn bir eleştiri olarak okumak doğru olmaz. Zira onun asıl isyanı devrin tüm şartları artık bu akımın geçerliliğini

yitirdiğini gösterdiği halde Osmanlılığı savunmaya devam edip Türkçülüğü benimsemeyenlerdir. Bu kesim, hikâyede absürtleştirilerek anlatılmış ve bu tutum Osmanlılığın gerçekdışı kaldığının göstergesi olarak kurgulanmıştır. Asıl eleştiri uyanamayan bu kesimdir. Bu bağlamda Osmanlılığın savunusu, devre uymayan bir fikir hareketi oluşu ve kurtuluş ihtimali taşımaması bakımından bir uyku yani bilincin kapalı olması halidir; görülen ve gerçek zannedilen şey ancak bir rüya, hayalin ötesine geçemeyen bir hülyadır. Gerçek olan yani bilinç katmanında kabul gören, asırlardır süren kozmopolit üst kimlik tasarısının hakikat dışı kaldığıdır, bu sebeple hâlâ bu inancı devam ettirenler asırlık uykuyu sürdürenlerdir. Uyanış, bir başka anlamıyla diriliş, Türkçülük fikrinin benimsenmesinde görülür. Burada bahsedilen diriliş ve uyanış bireysel değil toplumsaldır. “Kraliyet her şeyi yüksek bir merkez çevresinde örgütler. Meşruiyetini, yurttaşlardan çok uyruklardan ibaret olan nüfustan değil, kutsallıktan alır” (Anderson, 2014: 33). Millîyetçilik ise gücünü halk hareketi olarak şekillenmesinden/şekillendirilmesinden alır. Seçme-seçilme hakkından, vatani bir hanedanın mülkü değil, kutsal bir toprak parçası sayan söyleme ve dolayısıyla aslında ülkeyi sahiplenme davranışına kadar yaşanan tüm değişimler millîyetçiliğin yükselmesi ve halkla bütünleşen bir hareket olmasıyla ilişkilidir.

“Millîyetçiliğin özgül olarak modern anlamıyla doğuşu, aşağı sınıfların siyasal rüştlerine ulaşmasına bağlıdır... Her ne kadar zaman zaman demokrasiye karşı düşmanca bir tutum takındılarsa da millîyetçi hareketler şaşmaz bir biçimde popülist ol[muş] ve aşağı sınıfları siyasal hayat dâhil etmeye çalış[mıştır]. En tipik biçimlerinde bu, huzursuz bir orta sınıf ve aydın önderliğin, halk sınıflarının enerjilerini harekete geçirip yeni devletlere destek doğrultusunda yönlendirmeleri kılığına bürün[müştür]” (Nairn'den aktaran Anderson, 2014: 63). Bu bakımdan Osmanlılık düşüncesini savunanların karşısında yer alan Türkçülerin, halka doğru hareketinin de önderleri olduğunu hatırlamak gerekir. Gökalp'e (2015) göre “seçkinler medeniyete sahiptir. Halkta kültür vardır. O halde seçkinlerin halka doğru gitmesi şu iki amaç için olabilir: 1. Halktan millî kültür terbiyesi almak için halka doğru gitmek, 2. Halka medeniyet götürmek için halka doğru gitmek” (42). Bu bağlamda millîyetçiliğin, Türkçülüğün başarıya ulaşması için mutlaka halkla bütünleşmesi gerekmektedir. Ömer Seyfettin'in de edebî metin aracılığıyla yaptığı, aslında özüne Türkçülüğü yerleştirdikleri yeni medeniyet tasavvurunu halka anlatmaktır. Nitekim hikâyenin sonunda, herhangi bir muktedir tarafından örgütlenmeksizin, Türklüğü yok sayıldığı için ayaklananlar farklı kesimleri içinde barındırsa da halktır, halkın çerçevesinin bu şekilde çizilmesi millet kavramının da kendisini Türk olarak tanımlayan herkesi kapsayacak şekilde genişletilmesi sonucunu getirir. Hikâyenin sonunda, sonradan misak-ı millî sınırları içinde kalacağını -Halep dışında- dikkatlerden kaçmaması gereken bir coğrafya, Osmanlılığı savunan Osmanlı Kaynaşma Kulübünün faaliyetlerine şiddetle tepki gösterir. Bu topluluğun içinde Türkçülüğün yerleşmesinde büyük pay sahibi olan dernekler, yayın organları, öğrenciler, meslek grupları ve bir gruba dâhil olmayan vatandaşlar vardır; Türkçülük artık sınırlı bir aydın kesimin değil, sivil halkın sahiplendiği millî kimlik hareketi olarak tanımlanmaktadır.

Türkçülük düşüncesinin Meşrutiyet döneminin ve Millî Mücadele yıllarının temel fikir akımı olduğunu söylenirken diğer düşüncelerin etkisinin tamamen silindiği düşünülmemelidir. Hatta Meşrutiyetin ilan edildiği ilk zamanlarda, İttihat ve Terakki'nin iktidarı sahiplendiği ve

siyasi bir yapı olarak şekillendiği ilk dönemlerde Türkçülükten çok Osmanlılık ve İttihad-ı İslam fikirleri kabul görmüştür. Ancak yaşanan siyasi ve sosyal hadiseler zamanla Türkçülüğü tek çıkar yol olarak sivriltilir. Bu dönüşümün öncesini Gökalp şöyle aktarır:

“24 Temmuz devriminden sonra, Türkiye’de Osmanlılık düşüncesi egemen olmuştu. Bu sırada yayılmaya başlayan Türk Derneği dergisi, gerek bu nedenle gerek yine tasfiyecilik akımına kapılmasından dolayı ilgi görmedi

31 Mart’tan sonra, Osmanlılık düşüncesi de eski etkisini yitirmeye başladı. Bir zamanlar Abdülhamid’e İslam birliği düşüncesini vermiş olan Alman kayzeri bu fırsattan yararlanarak Sultanahmet alanında İslam birliği adına bir miting yaptırdı. Bu günden sonra, ülkemizde gizli İttihad-ı İslam örgütü kurulmaya başladı. Genç Türkler, Osmanlıcı ve İttihad-ı İslamcı olmak üzere iki karşıt bölüme ayrılmaya başladılar. Osmanlıcılar kozmopolit, İttihad-ı İslamcılar ise ültramonten idiler.

Her iki akım da ülke için zararlıydı. Ben, 1326 kongresinde Selanik’te genel merkez üyeliğine seçildiğim sırada, siyasi durum bu merkezdeydi” (Gökalp, 2003: 358-36).

“Türk milliyetçiliğinin tohumlarını 1870’lerde İstanbul’da halk dilinde canlı bir yayıncılığın ortaya çıkışında izlemek mümkün[dür]. Bu, Türkçe, Farsça ve Arapçanın unsurlarını birleştiren, hanedanlığa özgü ‘resmî’ce olan ‘Osmanlıca’nın reddedilmesi demektir[r]” (Anderson, 2014: 91). Ülken (2015), Ashâb- Kehfimiz’i “dilciliğe ait bir roman” (445) olarak tanımlar. Ancak bu metnin esas meselesi dilde Türkçülük ya da dilcilikten ziyade Türkçülük karşısında Osmanlıcılığın iflasını ve hâlâ savunulmasının acınası komikliğini göstermektedir. Dilcilik ifadesini burada Türkçülüğün ilk hamleleri arasında olması dolayısıyla millî özün aslî unsuru olarak düşünmek mümkündür.

Ulusçuluğun ortaya çıkışında kutsal dillerin halkın konuştuğu dillerle yer değiştirmesinin etkisinden söz etmek gerekir. Zira millet kavramının özü aynı dili konuşmaya aynı dili konuşmak da aynı kökten gelmeye bağlanır. Bu bağlamda kutsal metinlerin çevrilemez kabul edildiği ve yayın faaliyetlerinin söz konusu olmadığı devirlerden, halkın konuştuğu dil ile metinlerin üretildiği dönemlere geçilmesinin, bu metinlerinin yarattığı yeni imajın ve kapitalist düşüncenin bu yeni yayıncılığı desteklemesinin etkileri belirgindir. Türkçülük hareketinin de ilk hamlesinin dilde Türkçeleşme olduğu göz önüne alındığında mesele daha mühim bir hâl alır. Tanzimat’tan ve daha öncesinden beri dilde görülen sadeleşme çabaları en açık şekilde Meşrutiyet yıllarında Yeni Lisan hareketi ile tanımlanır. Artık esas olan halkın söylediği Türkçedir; bu dil milleti yaratan öz olarak -belki buradan kaynaklanan yeni kutsiyeti ile- her düzeyde metnin yaratımına da elverişli kabul edilir. Böylelikle bu dili konuşan halk da bu dille üreten olma konumuna ve kutsal millet mitine dâhil olmaya hak kazanmış olur. Türkiye tarihine bakıldığında, benzeri dünyada da görülen sürecin izlendiği ortaya çıkar. Kutsal metinler, kutsal metinlerin kutsal dili ve Tanrıya ancak bu kutsal metinlerinin dil işaretleri ile ulaşabileceği kabulü, yayın dünyasının ve

faaliyetlerinin yokluğu, matbaanın, kitap basmanın ağır ceza gerektiren bir suç olması, zamanla kutsal metnin dili olan Arapçanın ve kâfir Batının değil Müslüman Şarkın edebî mirasının kutsal olmayan metinlerinin başat dili Farsçanın etkisi ile kurulan seçkin bir yeni dil olan Osmanlıca ya da Osmanlı Türkçesi, milliyetçilik fikrinin etkisi ile önemini yitirmeye başlar. Artık bir edebî metnin niteliği, kusursuz Osmanlıcasında değil halk tarafından konuşulan Türkçe ile kaleme alınmış olmasında aranmaktadır. Böylelikle aslında bir yandan varlığını sürdürmekte olan halka ait edebî gelenek ile kentte şekillenen düşünce edebiyatı, estetik ve millî gaye buluşmuş olur. Buradaki birliği sağlayan da dildir, çünkü millî birliği sağlayan da dildir. Böylece inşa edilmiş, tasarlanmış bir yüksek çevreden, kendiliğindenliği vurgulanarak inşa edilen bir ulus/millet fikrine erişilir. Bu vakitten sonra Türkçülük dışında bir kabul mümkün olamamış, halkın söylediği Türkçe, hareketin belirleyicisi olmuştur. Bu sebeple Ashâb-ı Kehfimiz'de uyanamamış Osmanlıcı sözde aydınların dil tartışmaları Ömer Seyfettin tarafından absürtlüğü sınırlarında verilir. Bu tartışmalar gerçek dışılığını kendi içinde taşır. Osmanlı Kaynaşma Kulübünün Türklüğü inkâr eden üyeleri, millet tehlikesinden kurtulmak için millî dil kavramını kaldırmayı ve dil denen kavramın doğal olması ilkesinin dışına çıkarak yapay bir dil inşa edilmesi gerektiğini savunurlar. Görüldüğü üzere Ömer Seyfettin, metnin tamamına hakim olan alaysı hicvi ile absürt bir dil tartışması yaratarak millet inşasında dilin önemini ve bilince uygun olanın yani hakikatin halk arasında konuşulan dili esas almak olduğunu savunur.

3.2. Ashâb-ı Kehf'in Hikâyesi

Ashâb-ı Kehf ya da yedi uyurlara dair hikâyelere pek çok kaynakta rastlanır. Ancak tüm rivayetlerin ortak tarafı mucizevi uykuya dalan kişilerin doğru yolu seçenler olmasıdır. Asırlarca süren uykularından uyandıklarında bu inananlar, inandıkları doğrunun hâkim olduğunu görmüşlerdir. Oysa bu hikâyede Ashâb-ı Kehf göndermesi doğruyu ilk fark edenleri, doğru yolda olanları tarif etmek için kullanılmaz tam tersine gerçeği bir türlü göremeyenleri ve asırlar öncesinin fikirlerinden kurtulamayıp dünyayı hâlâ bu gözle gördükleri için çağlarına ayak uyduramayan, gerçekçi olamayanları karşılar.

Eserin olay örgüsü kabaca şöyle gelişir: Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan bir Ermeni genci olan Hayikyan, devrin siyasi ve sosyal hareketliliği karşısında bir örgüte dâhil olmayı amaçlamaktadır. Bir zamanlar Ermeni milliyetçiliğinin etkisine girer gibi olduysa da Osmanlıcılık fikrinin özellikle iktisadi anlamda makul olduğunu düşünerek kendini bu fikre adar. Bir süre Meşrutiyetin ilanı ile esen özgürlük havasının etkisinde iyimser ve umutlu yaşar. Bu ruh hâli onu politik anlamda daha aktif olmaya iter. Tesadüfen tanıştığı Niyazi Bey aracılığıyla dâhil olduğu cemiyette bir süre bulunur ardından işi gereği Marsilya'ya gider. Buradan döndüğünde Hayikyan, fikrî gelişimini tamamlamış ve devrin ruhunu, gereklerini, koşullarını okuyarak bir Ermeni milliyetçisi olmuştur. Bundan sonra da hâlâ Osmanlıcılığı savunarak ya da savunur görünerek güya kendi millî davasına hizmet eder çünkü ona göre Türkler milliyetçilik fikri ile uyanırlarsa Ermenilerin millî hedeflerini gerçekleştirme ihtimalleri söz konusu olamayacaktır.

Dâhil olduğu Osmanlı Kaynaşma Kulübü içerisinde bir takım görevler alır, tartışmalara katılır fakat Hayikyan'ın metin içindeki en önemli görevi çevresini, bu cemiyette olan biteni gerçekçi bir bakışla gözlemleyerek anlatmaktır. Bahsi geçen cemiyet uzun süren çalışmaların neticesinde bir dergi çıkarır. Bu dergi Türkçülüğün aleyhinde yazılarla doludur ve aslında metindeki sesi duyulan yazar anlatıcının da absürtleştirerek ironik bir üslupla anlattığı tuhaf ve gerçek dışı bir Osmanlı kimliği kurmanın peşindedir. Türklüğü ve Türkleri yok sayan ifadeler de bunlara eklenince dergi ülkenin uzak yakın her köşesinden tepki alır. Bu tepkiler Hayikyan'ın bu sözde aydın çevresi arasındayken gözlemleyemediği ve dolayısıyla varlığından haberdar olmadığı Türkçülük hareketinin artık ülkenin başat ideolojisi hâline geldiğini, güçlendiğini, yayıldığını gösterir. Nihayet kulübün önündeki gösterilerle tepkiler daha da somutlaşır ve söz konusu derginin müellifleri derin bir uykuda olmakla alaya alınır, eleştirilir.

Hikâyede tüm olaylar millî kimlik bilincinin gelişmesi gerektiğinin vurgulanması amacıyla kurgulanmıştır. Bu bağlamda özellikle millî bilinçten yoksun olan kesimler eleştirel bir tavırla anlatılır. Osmanlıcılığı savunanlar ve millî kimliği yok sayanlar ironik bir üslupla hicvedilirken 31 Mart ayaklanması sırasında millet kavramı yerine ümmet kavramını koyanlar cehaletleri ile eleştirilir. Bu ayaklanma sırasında Hayikyan, Ermeni bir gazeteci kimliğine bürünerek ayaklanmayı tertip eden alaylı bir çavuş ile mülakat yapar. Hikâyenin bu kısmı İttihâd-ı İslam fikrinin geçerliliğini yitirdiğini ve şeriat istedikleri söylemi ile dinî zırha bürünen bir ayaklanma çıkararak yeniliğin ve milliyetçiliğin yükselişinin önünü kesmek isteyen insanların cehaletini ve çapulculuğunu göstermek için kurgulanmıştır. Ömer Seyfettin'in Meşrutiyetin ardından esen bayram havasının gerçekliği yansıtmadığının farkında olmaması beklenemez ancak Meşrutiyete karşı yapılan bu ayaklanma diğer yandan millî kimliğe ve milliyetçiliğe de yapılmıştır. Böylece Meşrutiyet idaresi, hükümet ve milliyetçilik arasında da bir bağ kurulmuş olur. Hayikyan'ın konuştuğu Mehmet Çavuş, hareketin önderleri arasındadır. Türk değil Müslüman olduğunu söyleyen bu asker, şeriat istedikleri için ayaklandıklarını iddia eder ancak Hayikyan'ın şeriatın ne demek olduğu sorusu üzerine onun cevabını bilemeyeceğini, yanlış bir şey söyleyerek dinden çıkmaktan korktuğunu, gidip din âlimlerine sormasını söyler. Ayaklanmaya katılan askerler ise Beyoğlu'nda, yanlarında hayat kadınları ve ellerinde içki bardakları ile şeriat isteriz diye bağırılmaktadır. Ömer Seyfettin bu manzarayı bilerek ve milliyetçilik dışındaki tüm çıkış yollarının geçerliliğini kaybettiğini vurgulamak için kurgular. Osmanlılık fikrini savunan kozmopolit liberal ve ferdiyetçi elit ne kadar gerçek dışı ve absürt ise şeriat isteyen ancak ne istediğini bilmeyen asker takımı da bir o kadar bilinçsiz, cahil ve çapulcu çizilir. Her iki manzara karşısında da doğruyu tesis eden Türkçülüğün temsilcileri olmuştur. Osmanlı ekibin dergisinde yazılanlar karşısında ayaklanan ve gösterdikleri tepkilerle bu akımın iflasını duyuranlar Türkçülüğü savunan sivil kanadı, 31 Mart ayaklanmasını bastıran Hareket Ordusu da milliyetçiliği sahiplendiğini gösteren yeni ve çoğunlukla mektepli asker kanadı ifade eder.

Aşağıdaki alıntı, 31 Mart'ın cahil çavuşların idare ettiği çapulcular tarafından yürütülen bir ayaklanma olarak ele alınışını ve din ile millet kavramlarının birbirinden ayrılamayışının tehlikesini göstermesi bakımından aydınlatıcıdır:

(...)

“ ‘İhtilalden maksadınız nedir?’

‘Şeriatı çıkarmak...’

‘Şeriat ne demektir? Lütfen bana izahat verir misiniz? Bizim Ermenilerin bu hususta malumatı yok.’

‘Şeriat ne demek olduğunu ulema efendilerimizden git öğren. Benim sana öğretmek haddim değil. Belki yanlış bir şey söylerim de günaha girerim.’

‘Şeriatı nasıl çıkaracaksınız?’

‘Ne kadar mektepli zabıt varsa hepsini öldüreceğiz. Jön Türk dedikleri dinsiz herifleri bir tane kalmayınca kadar mahvedeceğiz...’

Heyhat... Biz Jön Türklerin taassubundan, İttihâd-ı İslam taraftarı olduklarından nefret eder, her fırsatta kendilerine hücum ederiz. Türkler de onlara “dinsiz” derler. Öyle bir tezat ki... Ama hangisi doğru...

‘Pekâlâ, efendim, siz Türk müsünüz?’

‘Hayır, Türk falan değilim...’

‘Arnavut musunuz?’

‘Hayır, hiçbir şey değilim...’

‘Ya nesiniz?’

‘Müslüman...’

Dinin başka, millîyetin başka şeyler olduğu bu çavuşa anlatılamazdı. Ayrıldım, dışarı çıktım. O gece Beyoğlu’nda kaldım. Gezdim. Bütün unumhaneler, meyhaneler ihtilalcilerle dolmuştu. Hepsi ölecek derecede sarhoştular. Alüftelere saldırıyorlar, ‘Şeriat isterük!’ diye avazları çıktığı kadar bağınıyorlardı.

Dünyada bu kadar maksatsız, bu kadar idealsiz bir ihtilal olamazdı” (Ömer Seyfettin, 2011: 304-305).

Osmanlıcılığın şiddetle eleştirildiği, şeriat isteyerek ayaklanan ancak uğruna ayaklandıkları kavramı bilmeyenlerin cahil ve çapulcu bir takım olarak çizildiği bu metinde benzer şiddette değilse de eleştirilerin yöneldiği diğer odak II. Abdülhamit’tir. Ömer Seyfettin,

Abdülhamit istibdadına kesinlikle karşıdır; bu sebeple II. Meşrutiyetin ilanına sevindiği ve hatta 31 Mart ayaklanmasında II. Abdülhamit'in etkisinin olduğunu düşündüğü savlanabilir. Hikâyenin kurgusu da bunu desteklemektedir. Hem Hayikyan hem de yazar kimliği ile sesini duyurduğu kısımlarda Ömer Seyfettin II. Abdülhamit'ten ve onun iktidarından olumsuz ifadelerle bahseder. Metinde II. Meşrutiyetin ilanından "O kadar kardeşlerimizi Kürt cellatlarına doğratan Kırmızı Sultan'ın kuvveti, iktidarı birdenbire söndü" (Ömer Seyfettin, 2011: 301) diye bahsedilir. 31 Mart isyanının arkasından sarf edilen "[D]üşmanımız Kırmızı Sultan devrildi. Şimdi Selanik'te mahpus... Artık irticain, istibdadın geri gelmek ihtimali yok" (Ömer Seyfettin, 2011: 304) sözlerinden de Abdülhamit'in söz konusu ayaklanmanın destekçileri arasında görüldüğü anlamı çıkmaktadır.

3.3. Yozlaşmanın Karikatürü ve Bir Tuhaf Cemiyet

31 Mart isyanının bastırılmasından sonra ülkenin siyasi tablosu Türkçülük lehine daha da netleşir. Bir anlamda, kendini neredeyse daima bir öteki üzerinden tanımlayan milliyetçilik, yükselmek ve kendini savunmak için başvuracağı yolları meşrulaştırmak üzere gerekli tehlikeyi yaratmış ya da ispatlamış olur. Ömer Seyfettin'in hikâyedeki dili ve kullandığı örnekler de buradan sonra daha ironik bir ton kazanır. Metnin sonuç kısmına kadarki bölümü Osmanlı Kaynaşma Kulübündeki beyhude çabaları ve bu çabaların absürtlüğü gösterir. Osmanlı Kaynaşma Kulübü, başını Niyazi Bey'in çektiği ve kendilerini kozmopolit olarak tanımlayan bir grup tarafından kurulmuştur. Niyazi Bey, Tanzimat romanında çizilmeye başlanan alafranga, yozlaşmış, mirasyedi tipin devamıdır ve tabii olarak yozlaşmayı temsil eder. Niyazi Bey'in istibdat yıllarında bir düşünce suçlusunu olamayacağı ortadadır ancak o bu yılları Avrupa'da geçirmiştir. Bu davranışı onun devrin modasına uyma çabasıyla açıklanabilir çünkü Niyazi Bey de ardılı olduğu tipler gibi moda ve kendini gösterme hevesi ile kimliğini kurar. Hatta onun sözde bir aydın kimliğine bürünmesinde, memleketin kurtuluşu için çareler aramasında ya da arıyormuş gibi davranmasında da bu modaya uyma çabasının etkisi vardır zira Tanzimat yıllarında Batılılaşmış gibi görünmeyi başarabilmeye odaklanan sözde aydın-modern tip Meşrutiyette bu kimliğe memleket meseleleri ile meşgul olma yahut böyle görünme pozunu da eklemiştir. Bu sebeple Niyazi Bey'in ve ona yoldaşlık eden bu sözde aydın grubunun önerileri absürt, buldukları çıkış yolları gerçek dışı, bakış açıları temelsizdir. Ömer Seyfettin, bu grubu her yönü ile eleştirir ancak eleştirilerinin odaklandığı temel mesele kulübün Türk azaları ile diğer azalar arasındaki ayrımın ortaya çıkar. Kulübe Türkler dışındaki üyeler neredeyse hiç uğramazlar; uğradıklarında da yaptıkları konuşmalardan bu kişilerin Osmanlılık ülküsünü paylaşıyor gibi görünseler de aslında milliyetçi fikirlere ve hedeflere sahip oldukları anlaşılır. Millî bilinçten yoksun olan tek topluluk Türklerdir. Yazar bunu vurgulamak için milliyetçilik tehlikesinin karşısına koyulan Osmanlı kimliğini inşa etmek üzere üretilen fikirleri anlatır. Bu fikirler dil, din ve kültür kavramları çerçevesinde şekillenir. Milliyetçilik tehlikesini önlemek için yapma bir dil kullanılması, din kavramının tamamen kaldırılması, kültürel farklılıkların zamanla yok edilmesi önerilir. Bütün bunları gerçekleştirmek için evvela fert, cemaatten ayrılacak sonra eğitim vasıtasıyla uzun vadede liberal oldukları pekâlâ iddia edilebilecek tek tip insanlar yetiştirilecek ve bu tipler yalnızca iktisadi bağlarla bir bütün oluşturacaklardır. Niyazi Bey ve ekibi bunları önerir ve hararetle savunurken,

Rumların, Ermenilerin, Arapların ve sair toplulukların ısrarla kendi dillerini, mensubu oldukları inancı ve mezhebi, kendi kültürlerini savunuyor ve başat unsur olarak öneriyor olmaları grubun Osmanlı Türk aydınlarını temsil eden Niyazi Bey ve ekibini gittikçe trajikomik bir duruma düşürür. İlk zamanlar heyecanla bu harekete katılan Hayikyan, Marsilya'da geçirdiği ve millî bilince erişme aydınlığını yaşadığı iki yıl sonrasında İstanbul'a döndüğünde kulübü yerinde sayar bulmuştur. Geçen zamanda ekip neredeyse her ay toplanmış ancak ortak bir karara ya da sonuca ulaşamamıştır. İki senenin sonunda Hayikyan Osmanlı Kaynaşma Kulübünün kendisine öğrettiği, inşa edilmesini imkânsız bulduğu Osmanlılık kavramını şöyle tanımlar:

- 1- Osmanlı namı altında yaşayacak Türk mürk hangi milletten olursa olsun, milletler, kendi millîyetlerinden vazgeçecekler.
- 2- Dinlerinden, müesseselerinden, lisanlarından yavaş yavaş ayrılacaklar.
- 3- Cemaatlerinin ilham ettiği "irade"lerini sunî bir nisyan ile unutarak yalnız ferdî, yalnız şahsî, uzvî "arzularıyla" yaşayacaklar.
- 4- "Osmanlı" namı tahtında birleşerek yeni, tarihsiz bir millîyet husule getirecekler" (Ömer Seyfettin, 2011: 319).

Hayikyan bu fikirleri boş ve gerçekleşmesi imkânsız bulmakla birlikte kaynağını bir İngiliz aydınına dayandırdığı fikirleri ile artık yalnız görünürde bir Osmanlıcıdır. Ona göre Ermeniler ve Rumlar, millîyetçi fikirlerle hareket etmekte ve bu millîyetçi fikirler kendi ulus devletleri için öngördükleri, arzu ettikleri coğrafyada çakışmaktadır. Ancak ortadaki büyük tehlike Türklerin bu hengâmede bir felaket yaşayarak uyanmaları ve millî kimliklerine sahip çıkmalarıdır çünkü o zaman metinde belirtildiği haliyle 14 milyona 3 milyon gibi bir oranla çoğunluğa sahip olan Türkler kaçınılmaz şekilde zafere erişecekler bu zafer de Ermenilerin veya Rumların millî gayelerinin sonu olacaktır. Bu noktada Ömer Seyfettin'in halk arasında henüz millî kimlik bilincini geliştirememiş, kendini tanımlarken Türk olduğunu söylemeyi öğrenememiş insanlara toleranslı davrandığı söylenebilir. Zira bu insanlar Niyazi Bey ve ekibi gibi değildir, onlar aslında millî kimliklerini bilir ve yaşarlar ancak bunun bir kimlik olduğunu henüz öğrenememiş ve bu kimliğin merkeze alındığı bir siyasi yapıyı kurmaya çalışmamışlardır. Yazarın metne yansıyan düşüncesine göre, pek çok farklı örnekte görüldüğü gibi Türkiye örneğinde de halkın millet kavramı etrafında birleşmesi için bir felaket yaşamaya ihtiyacı vardır. Yazar bu felaketin ardından milletin silkinip kendine geleceğini savunur. Nitekim söz konusu felaket yaşanır ve hikâyede Balkan savaşı ile somutlaşır.

3.4. Balkanların Yitimi ve Türkçülüğün Yükselişi

Balkan coğrafyasının kaybının devletin yıkılması, halkın bilinçlenmesi, aydınların pek çoğunun sonu gelmeyecek bir yurt hasretine düşmesi ve tüm bu sayılanların millî duyguları körüklemesi gibi etkileri dikkate alındığında Türkçülüğün yükselmesindeki rolü daha anlaşılır hale gelir. Gerçekten de aslında alttan alta kaynamakta olan hareket, hikâyenin sonunda örneği

görülebileceği gibi bu felaketin arkasından gerçekten uyanır ve aydınlar ile halk örgütlenmeye, millî bilince erişmeye, kimliğine sahip çıkmaya başlar. Savaşın başlaması, hikâyede Teşrin-i evvel 1912 tarihli güncede duyurulur. Harp başlamış ve milletleri büyük felaketlerin uyandırdığını düşünen Hayikyan'ın korkuları gerçekleşmiştir. Sosyal ve siyasi ortam bu haldeyken Osmanlı Kaynaşma Kulübü, olan biteni umursamadan toplanmakta ve dil, din, kültür etrafındaki absürt tartışmalarını sürdürmektedir. Azınlıkları temsilen hikâyeye dâhil edilen figürler de dâhil olmak üzere hemen tüm anlatı kişileri ise Bulgarların Çatalca hattından İstanbul'u zorlamasından hareketle bir Hıristiyan birliğinin anlaşarak İstanbul'u asıl sahiplerinin geri alacağını ve Ayasofya'nın tepesine yeniden haç dikileceğini konuşmaktadırlar. Burada iki noktaya temas etmek yerinde olacaktır. Öncelikle azınlıkların bahsederken duyuldukları ve bir yeniden fetih arzusuyla sembolleştirdikleri Ayasofya'nın seçimi tesadüfi değildir. Kızılelma ülküsü ile ilişkilendirilen Ayasofya'nın tekrar ele geçirilmesi, tepesine haç dikilmesi İstanbul'un asıl sahipleri olduğunu iddia eden Yunanlılar tarafından fethedilmesi, devletin varlığının fiilen sona ermesi ile aynı anlama gelmektedir. Diğer yandan din kavramı, millî ve siyasi birliğini tesis etmiş devletler ve topluluklar için ortak çıkarları gerçekleştirmek adına bir bütünleştirici unsur olabilmektedir. O halde, Türkiye özelinde de yapılacak ilk iş, millî kimliği kurmak; millî kimlik inşası tamamlandıktan ve siyasi birlik sağlandıktan sonra gerek görüldüğünde dinin uluslararası düzlemde birleştirici gücünden yararlanmaktır.

3.5. Toplumcu Metnin Ümitli Sonu

Olay çevresinde gelişen metinlerde, anlatının sonunda iyilerin mükâfatlandırılması kötülerin cezalandırılması daha çok Romantik eserlerde görülür. Ömer Seyfettin, hikâyeciliği dikkate alındığında –birtakım tutarsızlıklar fark edilse de- gözlemin gücünden yararlanan realist bir sanatkârdır. Ashâb-ı Kehfimiz'de, hikâyeye boyunca eleştirilen sözde aydınların sonunda karşılaştıkları tepki ile deyim yerindeyse cezalandırıldıkları söylenebilir. Daha genel bir ifade ile metnin sonunda iyi kazanır, kötü kaybeder. Elbette Realist bir eserin sonunda da iyinin kazanması kötünün kaybetmesi yolunda bir engel yoktur ancak buradaki tavrı daha çok yazarın milliyetçi toplumcu tutumu ile açıklamak gerekir. Türkçülük ideolojisini benimseyip ürettikleri edebî metinleri toplumu bu konuda bilinçlendirmek maksadı ile kaleme alan sanatkârlar çoğunlukla inanılan yolda kazanılacak zafer ülküsünü pekiştirmek amacını da taşırlar. Türk edebiyatında, Küçük Paşa, Yaban, Yeşil Gece gibi örneklerde idealize edilenin değil hakikatin varlığı baskın şekilde anlatılsa da bu metinler dönem ve amaç bağlamında farklı bir kategoriye dâhildir ve gerçekçi çizgilerinin anlatı boyunca sürmesi gibi anlatının sonunda bozulmaması da anlaşılır bir durumdur. Oysa Ömer Seyfettin ve nesli için, çıktıkları yolda karamsarlığa yer yoktur; onlar kendilerini milliyetçiliği bir ideoloji olarak tanımlamakla ve millî varlığı inşa etmeye katkı sunmakla vazifeli görmüşler dolayısıyla edebî metni de bu amaca adanmışlardır. Bu yönleri ile Tanzimat'tan itibaren halka öğretmenlik yapan yazar tipini de devam ettirirler. Bu tutum ders verme, doğru yolu gösterme, eğitme gayesini barındırır. Bu bakımdan, Türkçülüğü yükseltmeye çalışan, millî kimlik ve bilinç inşası için çabalayan ve eserlerini bu yola adayan yazarların anlatılarının sonunda halka ümit aşılama çabaları gayet makuldür. Hatta Ömer Seyfettin'in hikâyesinin sonunda Niyazi Bey ve arkadaşlarını düşürdüğü durum ile cezalandırmanın yanında

Türkçülük fikrinin ne denli yandaş topladığını ve yükseldiğini, yerleştiğini gösteren tutumunda toplumcu romantiklerin heyecanlarından izler bulunduğunu söylemek de mümkündür. Hikâyenin sonunda yurdun dört bir yanından ve her kesimden gelen telgraflar, bu telgraflardaki heyecanlı ve keskin dil, kulüp binasının önündeki nümayişler ve bu nümayişlere katılan insan kalabalığı, çeşitli yayın organları ve derneklerin örgütlü tutumu genel bir milliyetçi heyecan dalgasının uyandırdığını gösterir niteliktedir.

4. Sonuç

Meşrutiyet yılları, siyasi, sosyal, iktisadi pek çok alanda önemli hadiselerin art arda vuku bulduğu bir dönemdir. Böylesi bir dönemde aydınlar ve sanatkârlar, aslında kendilerinden önceki nesillerin aydın ve sanatkârlarının da yaptığı gibi memleketin kötü gidişatına çareler üretme zorunluluğu duymuşlardır. Batıcılık, Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük başta olmak üzere ortaya çıkan bu fikir hareketleri birer çıkış yolu olması ümidiyle şekillendirilmiştir. Ancak bu dönemde “[O]smanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık, Sosyalizm, vb. fikir hareketleri, birbirlerinden mutlak mânâda kopuk, ilişkisiz; bütünüyle birbirlerinin zıttı veya alternatifi değildir. (...) Özellikle Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal savaşlarının sıcak atmosferi, söz konusu fikir akımlarındaki sivrilikleri önemli ölçüde törpüler ve birbirine yaklaştırır” (Çetişli, 2007: 133). Bu makalede, II. Meşrutiyet devri fikir hareketleri bağlamında değerlendirilmeye çalışılan Ashâb-ı Kehfimiz, bu fikir hareketlerinin henüz sivriliklerinin törpülenmediği, Türkçülüğün ideolojik bir hareket olarak heyecanla ve geç kalmışlık duygusuyla inşa edildiği ve Balkan Savaşından sonraki yükselişinin yaşandığı devri yansıtır. Bu bakımdan metinde Türkçülüğün karşısındaki hareketler ama ısrarla Osmanlıcılık keskin bir dille eleştirilir. Türkçülüğün savunucusu olan yazarın metne yansıttığı bakış açısına göre Osmanlıcılığa da İttihâd-ı İslam fikrine de tolerans göstermek artık mümkün değildir çünkü bu fikirlerin öngördükleri düzenin tesis edilmesi için zaten çok çabalanmış ancak başarısız olunmuştur. Bu sebeple artık bu akımlarla zaman kaybedilmemeli, devrin ruhunu yansıtan milliyetçiliğin tesisine çalışılmalıdır. Bu noktada milliyetçiliğin yalnız Türkiye tarihinde değil her koşul ve coğrafyada kendini bir “öteki” kimliği üzerinden inşa ettiğini hatırlamakta yarar vardır; milliyetçilik ya da Türkçülük zaten özü gereği Osmanlıcılık ve İslamcılığın merkeze almak istedikleri kitle tasavvurunu millet kavramı ile bağdaştıramamaktadır.

Bütün bu fikirlerin yansımalarını barındırması bakımından Ömer Seyfettin’in Ashâb-ı Kehfimiz hikâyesi Türkçülüğün ne olduğunu ama ondan da baskın şekilde neden Türkçülüğün benimsenmesi gerektiğini anlatan bir metindir. Bu yönü ile Ashâb-ı Kehfimiz, Türkçülük ideolojisini örneklendiren, dönemin diğer tezli eserlerinden ayrılır. Aynı dönemde yayımlanan ve Ömer Seyfettin’in (2001) “istikbalimizin tarihî ve Türk milliyetperverlerinin İncil’i” (234-235) şeklinde tanımladığı Yeni Turan ile Aydemir, Gönül Hanım gibi eserler bugünden geleceğe bakar; Ömer Seyfettin’in metni ise bugünden hâlihazıra ve geçmişe bakar. Bu bağlamda diğer tezli eserler ütöpik bir özellik gösterir ancak Ashâb-ı Kehfimiz’in böyle bir özelliği yoktur. Yeni Turan doğrudan Türkçülük merkezli bir ideal düzenin tasarısını sunar, Aydemir ve Gönül Hanım da doğrudan siyasi düzene işaret etmeseler de Türkçülüğün yol haritasına ve uygulama biçimlerine

dair bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlarlar. Buna göre, bilimsel çalışmalar, kültür ve dil araştırmaları, eğitim ve kadının toplumsal konumu gibi meseleler Türkçülük bağlamında birer problem olarak ele alınır ve bu problemlere çözümler üretilir. Görüldüğü gibi metinler arasındaki temel fark Ashâb-ı Kehfimiz'in bir yol haritası çizmek niyetinde olmasıdır. Kaba bir deyişle Ashâb-ı Kehfimiz "neden Türkçülük akımı benimsenmelidir?" sorusunun cevabını vermeye çalışırken diğer eserler Türkçülüğün ideal düzeninin nasıl inşa edileceğine dair soruları yanıtlamaya odaklanırlar. Bu bakımdan Ömer Seyfettin'in Türkçülüğün ideolojik anlamda benimsenmesindeki katkılarını da anımsamakta yarar vardır; onun işlevi daha çok akımın benimsenmesi ve doğru tanımlanması ile ilişkilidir; sonrasında edebî metin kurmaca düzleminde, artık zaten ideal kabul edilen fikir hareketinin geleceğini tasarlanmasına girilir. Özetle üç roman da yol haritası çizmiş, Ashâb-ı Kehfimiz ise durum tespiti yapmıştır. Bu bakımdan Ömer Seyfettin'in hikâyesinde, gerçeğin birebir aktarıldığı tarihî hadiseler göze çarpar ancak diğer metinlerde gerçekten yola çıkılmış olsa da hem gelecek tasarımının hem de metnin amacının farklı olması sebebiyle dönem gerçeği kurgu malzemesine dönüştürülürken daha dolaylı bir tutum sergilenmiştir. Zira Ömer Seyfettin'in temel amacı Türkçülüğün tek çare olduğunu göstermektir; bunu da hâlihazırın gerçek koşullarını anlatarak ispatlar. Diğer metinler ise bu tek çarenin nasıl uygulanacağına ve gelecek umuduna dair bir tasarı sunmayı amaçlar dolayısıyla iki farklı amaç, iletisi farklı ancak ideolojisi ortak olan metinler doğurmuştur. Bahsi geçen metinler, Türkçülük konusunda fraksiyonel farklılıklar içermekle birlikte Türkçülüğün söz konusu dönem için tek çare olduğunu ispatlama ve Türkçü bir gelecek inşasını örneklendirme çabasının ürünleridir. Öte yandan bahsi geçen üç roman da Türkçülük bağlamında tespit ettikleri sorunlara odaklanırken sözgelimi kadın sorununa dair söz söylemeyi görev sayarlar, ancak Ömer Seyfettin'in hikâyesinde bu sorunlar ikincildir; ilk ve öncelikli mesele Türkçülüğün hâkim hale getirilmesidir. Bu dönem yazarlarına göre toplumun yapıtaşı olarak görülen aile, ideal toplum düzeni kurmakta bir örnek olarak kullanılabilir. Bu sebeple ideal kadın ve ideal erkeğin birleşmesi gerekliliği vurgulanır. Her üç romanda da ideal çiftler vardır, bunlar Gönül Hanım dışında mutlu sona ulaşmazlar ama hepsinde ortak olan yan millî davanın ön planda tutulmasıdır. Ashâb-ı Kehfimiz'de ise milliyetçiliğin aile ve dolaylı olarak da ideal bir toplum kurmadaki önemi Hayikyan ile Hayganuş'un evlilikleri örneğinde anlatılır ve yeni Türk ailesinin kurulması hususunda henüz bu bilincin yerleşmemiş olduğuna gönderme yapılır. Metinler arasındaki bir başka fark da başta Yeni Turan olmak üzere bu romanlarda ideal olanın iyimserliğinin, Ashâb-ı Kehfimiz'de ise durum tespitinin ve yalın gerçekliğin mevcudiyetidir. Sözgelimi Yeni Turan'daki "Oğuz'a göre, Yeni Türkiye'nin Türkçü tezi, sadece Türklerin desteğiyle değil, 'Türkiye'nin Bütün Çocukları' dediği Kürtler, Araplar, Ermeniler, Rumlar ve herkesin desteğiyle olacaktır" (Gözütok, 2010: 418). Oysa Ömer Seyfettin bu konuda ümitli değildir ve hatta ona göre artık Ermenilerin ve Rumların da diğer gayrimüslim ve Müslüman unsurların da bir arada kalmaya ve aynı devletin çatısı altında yaşamaya niyeti yoktur. Bu yüzden Balkanlar'ın, Arap coğrafyasının vs. bağımsızlık çabalarının yanına Hayikyan örneğinde Ermeni milliyetçiliğinin uyanışını, Rumların bir aşk hikâyesini millî bir davaya çevirip nümayişler yaptıklarını anlatır; bunlara Bulgarların Çatalca önlerine gelmesi ile aynı çatı altında yaşamının ümit edildiği söz konusu halkların açıkça dillendirilen ayrılık fikirleri de eklenir.

Yukarıda da belirtilen sebeplerle Ashâb-ı Kehfimiz güncel politik malzeme bakımından zengindir. Zaten Ömer Seyfettin, edebîyatın süslü sözlerden ve bireysellikten oluşan algısına yaşamı boyunca itiraz eder. Onun gibi bir ideolog yazara göre edebî metin savunulan fikrin uyarılma uygulama alanı olmalı, gerçeğin kurgusal düzlemdeki uygulamasını barındırmalıdır. Savunduğu bu sanat görüşü pek tabii ki milliyetçilikle ilintilidir ve yazar edebî metni bu sebeple fayda prensibine dayanarak kurar. Hikâyeden beklenen edebî işlev Türkçülüğün gerekliliğini ispatlaması, Osmanlıcılığın temelsizliğini ve tehlikelerini, İslamcılığın ise gerçekleştirilemeyecek bir hayal olduğunu göstermesidir. Bu bağlamda yazarın kurduğu metin işlevini yerine getirmiştir. Yine de, milliyetçiliğin yazar tarafından aslında milliyetçi düşünceye yaraşan biçimde yalnız Türkler tarafından benimsenmesinin doğal karşılandığını belirtmek gerekir. İmparatorluk bünyesindeki diğer ulusların milliyetçi bir tutumu benimsemeleri hainlik olarak görülür. Bu düşüncenin temelinde vatan toprağı ve asli unsur olarak bu toprağına sahip olma inancı etkilidir. Ancak milliyetçi görüşün karşısına aldığı asıl öteki diğer milliyetçi yapılar değil, Osmanlıcılığı savunanlardır. Metinde İttihâd-ı İslam fikri de eleştirilir ve 31 Mart ayaklanmasını gerçekleştirenler ile onların sahip çıktıkları bir İslamcılığın özünü yitirmiş olduğu vurgulanır ancak bu akıma yönelen eleştiriler Osmanlıcılığa yönelenler kadar keskin ve sert değildir. Bu nispeten toleranslı tutumun arkasında, Türkçü düşüncenin milleti tanımlarken dine de yer veriyor olmasının etkisi vardır. Gökalp'in (2015) "[M]illet, dil, din, ahlak ve bütün güzel sanatlar bakımından ortak olan yani aynı eğitimi almış bulunan kişilerden oluşan bir topluluktur. Türk köylüsü onu 'dili dilime uyan, dini dinime uyan' diyerek tarif eder" (24) sözleri de bu duruma işaret eder. Demek o ki Ömer Seyfettin Ashâb-ı Kehfimiz adlı hikâyeyi Türkçülüğü savunmak ve bu fikrin benimsenmesi gerektiğini ispatlamak, Osmanlıcılığı yermek ve onun artık vaktini doldurmuş bir hareket olduğunu, hâlâ Osmanlıcılığı savunmanın hainlik anlamına geleceğini ifade etmek, millet ve ümmet kavramlarının farklı olduğunu göstermek ve siyasi bir yapının temelini ancak millet kavramının oluşturabileceğini göstermek için kaleme almıştır. Bu bakımdan hikâyeye II. Meşrutiyet devrinin baskın fikir akımlarının edebî metindeki yansımalarını örneklendirmekte ve yine devrin ideolojik dünyasını da edebî zihniyetini de şekillendiren en önemli isimlerden birinin görüşlerini yansıtmakta, tarihe kaynaklık etmektedir.

Kaynakça

- Akçura, Y. (2007). Üç Tarz-ı Siyaset. Mehmet Ali Erdem (Haz.). Ankara: Lotus.
- Akın, R. (2013). "İkinci Meşrutiyet Türkçülüğünün İdeolojik ve Politik Boyutları." Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları. 1/3 Jan. 15-47.
- Alangu, T. (2010). Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı. İstanbul: YKY.
- Anderson, B. (2014). Hayali Cemaatler. İskender Savaşır (Çev.). İstanbul: Metis.
- Baytimur, N.M. (2015). "Ömer Seyfettin'in Şiirlerinde Uluslaşma Bilincinin Yansımaları." KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi. 12/1, 174-192.
- Çakır, M. (2014). "Türk Edebîyatında Orta Asya'dan Söz Eden İlk Roman: Gönül Hanım." Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 5 (1), 247-262.

- Çetişli, İ., Çetin, N., Doğan, A., Gür, A., Demir, Ş., Karataş, C. (2007). II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebîyatı. Ankara: Akçağ.
- Ercilasun, B. (2010). "Meşrutiyet ve Edebîyat". Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi. 17, 57-81.
- Gökalp, Z. (2015). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: Bilgeoğuz.
- _____ (2007). Bütün Eserleri I. M. Sabri Koz (Haz.) İstanbul: YKY.
- Gözütok, T. (2010). " 'Yeni Turan' da Millî Kimlik Sorunu". Turkish Studies, 5/2 Spring, 410-448.
- Gündüz, O. (2013). İkinci Meşrutiyet Romanı 1908-1918 Yapısal ve Tematik İnceleme. İstanbul: Dergâh.
- Karataş, C. (2014). II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri ve Türk Edebîyatına Yansımaları. Ankara: Akçağ.
- Koç, M. (2008). "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki". Bilig, 47, 121-146.
- Koçak, A. (2015). "Savaşın Gölgesinde Yazılan Hikâyeler: Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Savaşın Yansımaları". Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ, 18, 637-656.
- Kuş, B. (2013). "Millî Lisan Anlayışının Ömer Seyfettin'in Eserlerindeki Yansımaları". A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 49, 9-16.
- Ömer Seyfettin. (2011). Bütün Hikâyeleri. Nazım Hikmet Polat (Haz.). İstanbul: YKY.
- _____ (2001). Bütün Eserleri, Makaleler 2. Hülya Argunşah (haz.). İstanbul: Dergah.
- Sazyek, H. (2012). "Türk Edebîyatının İlk Avangart Hareketi: 'Yeni Lisan'." Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 24, 113-136.
- Solak, Ö. (2009). "II. Meşrutiyet Romanında 'Türk' ve Türklük." Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 21, 419-429.
- Somel, S. A. (2005). "İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı Döneminde Türkçülük ve Ulusal Kimlik İnşası." Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, 2, Güz. 185-205.
- Şimşek Şişmanoğlu, Ş. (2014). "İmparatorluğun 'En Uzun On Yılı'nı Yazmak: Ömer Seyfettin Hikayelerinde Farklı 'On Temmuz'lar." Turkish Studies, 9/12 Fall. 665-683.
- Uzun, T. (2015). "Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliğinin Kaynakları." Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 28, 46-92.
- Ülken, H. Z. (2015). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi. İstanbul: İş Bankası Kültür.